

Matkaraportti Beninistä 24.11. - 10.12.2019

Vanhojen Kettujen - Gamla Rävars vuoden 2019 syysretki tehtiin Beniniin. Pariissa viikossa joulukuun alussa ehdittiin tutustua, paitsi matkan pääkohteeseen Villa Karoon Grand Popossa, myös tärkeimpiin turistikohteisiin eteläisessä Beninissä.

Kohtuuhintainen matka oli silmiä avaava kokemus suomalais-afrikkalaisesta kulttuuriyhteistyöstä Juha Vakkurin perustamassa Villa Karossa. Samalla se tarjosi katsauksen eurooppalaisen orjakaupan historiaan sekä voodoo-perinteen pintakerroksiin. Matkaan osallistui 12 Vanhaa Kettua ja heidän matkakumppaniaan.

Matkan sisältö oli poikkeuksellisen kattava ja laadukas. Se oli mahdollista siksi, että matkan ”primus motor” Matti-Juhani Karila on ollut Villa Karon hallituksessa alusta pitäen ja tuntee, paitsi kulttuurikeskuksen ja sen henkilökunnan, myös paikalliset olosuhteet ja mahdollisuudet. Tästä oli merkittävästi hyötyä jo matkan suunnittelussa.

Toinen onnistumisen kannalta ratkaiseva seikka oli tukeutuminen Villa Karoon ja sen mahdollisuuksiin järjestää kuljetukset matkakohteisiin ja niiden opastukset. Villa Karon Kuljetuspäällikkö Alphonse Bodjrenou auttoi monin tavoin. Jäi sellainen vaikutelma, että saimme laajempaa ja parempaa palvelua kuin turistit keskimäärin.

Orjamuseo

Matkan runsain anti tuli tietenkin retkistä. Niitä tehtiin yhteensä viisi ja lisäksi kävely- ja ostosretki Grand Popon torille ensimmäisen matkalauantain ratoksi.

Retket aloitettiin painavimmasta päästä. Beninissä on museoitu entinen orjakaupan keskus Ouidahissa. Siellä olivat nähtävissä orjakaupan jäljet museossa, orjien lajittelukeskuksessa ja orjapuulla, jonka luokse kahleissa laivaan vietävät jättivät nimensä, muistonsa ja sielunsa. Orjaportti-muistomerkki oli meren rannalla paikassa, josta ei enää ollut paluuta.

Näkeminen teki konkreettiseksi sen, minkä oli lukenut ja kuullut orjakaupasta, miehistä, naisista, lapsista. Oksetti.

Samalla retkellä käytiin myös voodoo-uskonnon - perinteen - pyhässä metsässä, käärmetalossa Mami Watan nimikkokäärmeitä pythoneita kaulailemassa ja Zinsou-säätiön taidemuseossa Ouidahissa.

Pääasiassa Ouidahin kautta laivattiin Dahomeystä parin sadan vuoden aikana noin kymmenen prosenttia kaikista Afrikasta länteen kaupatuista arviolta 12 miljoonasta orjasta. Lähteneistä runsas puolet tuli perille hengissä. Myös Tanska ja Ruotsi pyrkivät hyötymään tuotteliaasta bisneksestä. Tosin lukumääräisesti vähän, jos se nyt on mikään puolustus.

Palatseja ja lisää voodooa

Entisen Ranskan siirtomaan Dahomeyn ja jo muinaisen Dahomeyn kuningaskunnan pääkaupunki oli Abomey. Siellä Dahomeyn kuninkaat pitivät majaa ennen Englannin ja sittemmin Ranskan valloituksia. Jokainen kuningas rakensi oman palatsinsa pääkaupungin palatsialueelle. Niistä on entisöity kokonaan ainakin yksi, joka on museona.

Samalla retkellä poikettiin Bochiconin kaivauksilla. Niissä on koverrettu esiin entisiä kätkeytymisluolia tuoreimpien heimosotien ajoilta. Heimojen välisiä sotia käytiin jatkuvasti sellaisia jaksoja lukuun ottamatta, jolloin jokin heimoista onnistui alistamaan muut joksikin aikaa.

Seuraavana päivänä päästiin voodooon vauhtiin Grand Popon viereisessä Gbeconin kalastajakylässä. Siellä järjestettiin ketturyhmälle voodoo-näytös kylän aukiolla pyörivine Zangbeto-jumaltötteröineen, rytmisesti virtuoottisine musiikkeineen, tansseineen - joissa vetreimmät ketuista tömistelivät mukana - ja sodabeineen.

Sodab on paikallista palmupontikkaa. Se ei mene alas ilman kunnollista rytmimusiikkia.

Voodoo-esitystä täydensi rauhallisen viikonlopun jälkeen tutustuminen Juha-Matti Karilan hankkimaan, korkeatasoiseen Mami Wata-voodooesineiden kokoelmaan Villa Karon Petit Muséeessa.

Voodooon arvellaan syntyneen Beninissä ja naapurimaassa Togossa. Beninissä voodooilla on valtion uskonnon asema. Sitä tunnustaa noin puolet beniniläisistä.

Kivikautta ja aurinkopaneeleita

Grand Popo on meren rannalla, ja merestä kalastetaan päivittäin. Tosin ainakin osa merikalastajista on kuulemma tullut Ghanasta hieman lännempää. Joka tapauksessa kalastus on Beninissä ikivanha elinkeino, ja yhdestä puusta

veistetty kivikautinen ruuhimalli edelleen käytössä. Makean veden kalastukseen riittää vähemmän merikelpoinen kalusto.

Ketut perehtyivät makean veden elinkeinoihin Grand Popon halki virtaavan Mono-joen ajelulla ja retkellä Ganvieen, jota kutsutaan Afrikan Venetsiaksi. Nokoué-järvessä sijaitsevan Ganvien elinkeino on kalastuksen ohella käsityökauppa ja nykyään jossain määrin turismi.

Jälkimmäisen ongelmana on sama koko parinkymmenen tuhannen asukkaan kylässä, tai oikeammin kaupungissa: jätehuolto. Jätökset menevät sellaisinaan järveen, jossa esimerkiksi vesihyasintti on levinnyt huolestuttavasti. Sama koskee myös Mono-jokea, josta Grand Popo ottaa juomavetensä. Ganviessä on pohjavesikaivo vesihuoltoa varten.

Paalujen päälle perustettu Ganvien kerrotaan syntyneen heimosotien seurauksena sillä tavoin, että kun vihollisheimot ei omien uskomustensa vuoksi voinut astua veteen, alakyynteen jääneet muuttivat veden päälle. Kaikki liikenne tapahtuu edelleen vesitse kylässä ja mantereelle. Ganviessä ei ollut yhtään mopoa.

Mono-joella matkatessa saattoi ihailia kylän nykyaikaisia aurinkopaneeleita tolppien päällä. Näyttivät valaisintolpilta.

Itsenäisyyspäivä

Mainittava on itsenäisyyspäivän illallinen Villa Karossa. Koskaan aikaisemmin ei siellä - eikä varmaan muuallakaan Afrikassa - ole soitettu juhlan kunniaksi Finlandia-hymniä huuliharppulla kitaran säestyksellä. Ketuillahan oli tietysti kitara mukana ja osaava soittaja Pekka Nylund. Jukka Lindforsilla oli huuliharppu, johon löytyivät soinnut hiekkarantasulkeisissa.

Kettutyttöjen matkakuoro Himmu, Kaarina, Kalle, Kiti ja Takke esiintyi. Villa Karon johtaja Kwassi Akpladokou piti puheen Suomen itsenäisyydestä, ja vähän Benininkin.

Villa Karo

Villa Karo on hyvin hoidettu, tänä vuonna (2020) kaksi vuosikymmentä täyttävä suomalais-afrikkalainen kulttuuri- ja tutkimuskeskus. Sen tavoite on

lisätä ymmärrystä ja monipuolista kulttuurivaihtoa maanosien, ja ainakin Suomen ja Beninin välillä.

Tärkein toimintamuoto on työtilojen tarjoaminen Villa Karon stipendiaateille. Residenssissä on työskennellyt 20 vuoden aikana yhteensä lähes 600 eri taiteen ja kulttuurialojen edustajaa Suomesta sekä muutama muista Pohjoismaista, Baltiasta ja Beninistä.

Villa Karon perusti vuoden 2019 maaliskuussa edesmennyt kirjailija Juha Vakkuri.

Matkalla poikettiin myös Juha Vakkurin asunnokseen rakentamassa Olkilinnassa Grand Popossa.

Huomioita ja vaikutelmia

Joka paikassa Beninissä oli mopoja tai kevytmoottoripyöriä, joista lähes kaikki näyttivät olevan kiinalaisia eri versioina. Yli 700 000 asukkaan Cotonoussa ei ole julkista liikennettä. Sen virkaa hoitavat keltaliivisten kuljettajien mopotaksit. Mopoja oli massoittain ja ruuhkat valtavia. Autojakin oli isoista uusista katumaastureista ikivanhoihin, ruosteisiin 60-luvun ranskalaisiin henkilöautoihin, mutta Benin kyllä pyörii kahden renkaan varassa.

Ja mopon päällä todella kulki kaikki, viisihenkisestä perheestä (vanhemmat ja kolme lasta) sähkö- ja viemäriputkiin, rakennuslevyihin ja ikkunalaseihin puhumattakaan kaikesta mahdollisesta maanviljelykseen kuuluvasta. Kuskeista kaksi kolmasosaa käytti kypärää. Naisia mopokuskeina oli, mutta selkeä vähemmistö.

Ihmiset olivat rauhallisia, ystävällisiä ja olo turvallinen koko ajan. Vuokrasin mopon, jolla oli kiinnostavaa kierrellä Grand Popossa ja ympäristössä. Näytti siltä, kuin kylät eläisivät ikivanhaa kivikautista käytäntöään puuruuhineen, savimajoineen ja keramiikkoineen samalla kun käytössä ovat älykännykät, kattava mopoalikoima ja siellä täällä aurinkokennoja. Tukiasemaverkko vaikutti olevan ainakin oleskelemillamme seuduilla kohtuullisessa kunnossa.

Benin on yksi (valitettavan) harvoista Afrikan valtioista, joissa demokratia valtiollisena järjestelmänä toimii. Maa itsenäistyi Ranskan alaisuudesta vuonna 1960. Virallisen kielen ranskan ohella englannilla tuli auttavasti toimeen. Käytännössä lähes kaikki näkyvillä olleet ihmiset olivat nuorisoa (alle 30-vuotiaita), mikä on tyypillistä Afrikalle.

Vaikka maa kuuluu maailman köyhimpiin (BKT 900 USD v. 2018), kurjuutta tai kerjäläisiä ei havainnut. Ainakin etelässä näyttiin voivan hyvin - ei ainakaan huonosti. Kiinnostava maa. Hyvä matka.

Teksti Juha Sihvonen

Kuvat Pentti Avomaa ja Juha Sihvonen